

УДК 336:67

В. П. Ніколаєва,
здобувач кафедри міжнародних економічних відносин,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ДОХОДІВ З ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

V. P. Nikolaeva,
researcher of the Department of International Economic Relations,
Khmelnitsky National University, Khmelnytsky

EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF MANAGEMENT OF INCOME GENERATION FROM OPERATING ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE

Розглянуто чинники, що сприяють підвищенню ефективності операційної діяльності підприємств легкої промисловості при використанні матриці парних порівнянь. Запропоновано модифікований метод парних порівнянь на основі розрахунку індексів зміни обраних показників оцінки ефективності операційної діяльності підприємства за ітераціями. Кінцева ітерація уявляє з себе обчислення рівня ефективності операційної діяльності за показниками, які виступають критеріями цільового управління. Цим показникам має надаватись пріоритетне значення в процесі оцінки ефективності управління формуванням доходів з операційної діяльності підприємств. В групі показників, що оцінюють доходи як результат операційної діяльності, визначальним показником нами обрано коефіцієнт валової доходності поточних витрат. В групі показників, що оцінюють дохід як фінансовий базис формування інших фінансових результатів операційної діяльності, ключовим показником обрано коефіцієнт загальної прибутковості валового доходу підприємства. А також здійснено аналіз вказаних показників із застосуванням реальних даних конкретного підприємства Вінницької області.

The factors that contribute to the efficiency of operations of Light Industry using the matrix of paired comparisons. A modified method of paired comparisons based on the calculation of index changes of selected indicators to measure the effectiveness of enterprise operations for iteration. The final iteration presents himself for calculating the efficiency of operations on the indexes that serve targeted management criteria. These parameters should be given priority in the process of evaluating the effectiveness of management of income generation from operating companies. In the group of indicators that assess income as a result of operations, defining indicator we selected the gross rate of return on operating costs. In the group of indicators that assess income as a financial base forming other financial results of operations, a key indicator of overall profitability ratio selected gross turnover. Also, the analysis indicated parameters using real data of a particular company, Vinnytsia region.

Ключові слова: операційна діяльність, доходи, матриця, матричний метод, метод парних порівнянь, критерії цільового управління, економічна ефективність.

Keywords: operating activities, income, matrix, matrix method, the method of paired comparisons, criteria for target management, economic efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний етап розвитку економіки обумовлює високі вимоги до оцінки ефективності управління формуванням доходів з операційної діяльності підприємств легкої промисловості. Як відомо, всі поточні операції діяльності підприємств перетворюються в певні показники, які є основою для прийняття управлінських рішень. Важливим є необхідність вибору із множини показників тих, які дійсно здатні сприяти ефективному управлінню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і виділення не вирішених частин загальної проблеми. Методика оцінки показників ефективності діяльності підприємств висвітлена в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних вчених [1–3, 5, 8]. Здійснення оцінки та визначення механізмів підвищення ефективності формування доходів від операційної діяльності вимагає застосування певних системних підходів, зокрема, багатовимірного порівняльного аналізу, методу парних порівнянь і визначення відносних пріоритетів.

Метою статті є дослідження чинників, що сприяють підвищенню ефективності операційної діяльності підприємств легкої промисловості при використанні матриці парних порівнянь. Оцінка рівня ефективності операційної діяльності за обраними показниками – критеріями цільового управління.

Виклад основного матеріалу. Сучасне управління формуванням доходів з операційної діяльності будь-якого підприємства потребує застосування адекватних стратегічних методів і моделей. Як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід, для стратегічного управління використовуються достатньо різноманітні методи і моделі. При цьому у вітчизняній економічній літературі під моделлю прийнято розуміти деяке формалізоване в термінах економіко-математичних методів відображення економічних процесів та явищ [4].

Для оцінювання позицій підприємств, функціонуючих у конкурентному середовищі, а також для прийняття раціональних управлінських рішень щодо формування доходів з операційної діяльності можуть використовуватися різноманітні методи, але особливий інтерес представляють якісні методи оцінки. Одним із головних інструментів якісного аналізу позиціонування підприємства в конкурентному середовищі є матричні методи. Проте матричні методи містять також і кількісні компоненти оцінки.

Зокрема, методи парних порівнянь і визначення відносних пріоритетів доцільно використовувати в дослідженнях ефективності господарювання підприємств. Сутність методу визначення відносних пріоритетів полягає в тому, що на основі їх парних якісних порівнянь між собою з урахуванням різних факторів, які впливають на ефективність, ми даємо їм кількісну оцінку, що потім можна використовувати для подальшого економічного аналізу.

Кінцевою метою використання таких методів є отримання пріоритетів певної сукупності показників-чинників. У контексті нашого дослідження – чинників, що сприяють підвищенню ефективності операційної діяльності підприємств легкої промисловості.

Відмітимо, що основні переваги методу попарних порівнянь полягають у тому, що:

- має місце порівняння кожної роботи з іншими за більшим числом факторів пріоритетності для підприємства, завдяки чому підвищується точність оцінки і відкривається можливість вивчати якість більшого числа сторін об'єкта дослідження, ніж при використанні інших методів;
- опускається вимірювання нерівномірно змінної важливості показників, що необхідне для розв'язання більшості практичних економічних задач.
- у процесі порівнянь увагу зосереджують не на всіх роботах відразу, а тільки на двох, порівнюваних у кожен даний момент, – це полегшує роботу і сприяє підвищенню її якості;
- метод дозволяє одержати не тільки середню оцінку роботи, але і дисперсію цієї оцінки, що дає можливість провести надалі більш глибокий економіко-математичний аналіз [5].

Як відомо, суть показника економічної ефективності розкривається через співвідношення між ресурсами та результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва. Існує три варіанти такого співвідношення: ресурси і результати виражені у вартісній формі; ресурси виражені у вартісній, а результати – у натуральній формах; ресурси виражені у натуральній, а результати – у вартісній формах.

Ми вважаємо обґрунтованою точку зору науковців, які зазначають, що не можна абсолютизувати ні один з показників, які використовують для визначення ефективності. Кожний з них має певне смислове навантаження, тому може бути використаний за відповідним цільовим призначенням. Так валова продукція характеризує ефективність з позиції створення споживної вартості, валовий дохід – оцінює ефективність в аспекті єдності двох сторін процесу виробництва споживання та накопичення, прибуток – ефективність виробництва з погляду інтересів підприємства, як виробника споживної вартості.

Доповненням до даної системи показників у комплексній оцінці ефективності операційної діяльності підприємств є матричний аналіз, що базується на обчисленні та оцінці системи показників за групами: 1) прибуток від операційної діяльності на 1 грн. доходу (виручки) від реалізації продукції; прибуток від операційної діяльності на 1 грн. витрат; прибуток від операційної діяльності на 1 грн. на грн. власного капіталу; прибуток від операційної діяльності на 1 грн. вартості майна; прибуток від операційної діяльності на 1 працівника підприємства; 2) дохід (виручка) від реалізації продукції у розрахунок на 1 грн. витрат; дохід (виручка) від реалізації продукції на 1 грн. власного капіталу; дохід (виручка) від реалізації продукції на 1 грн. вартості майна; дохід (виручка) від реалізації продукції на 1 працівника підприємства; 3) витрати в розрахунок на 1 грн. власного капіталу; витрати на 1 грн. вартості майна; витрати на 1 працівника підприємства; 4) власний капітал в розрахунок на 1 грн. майна; власний капітал на 1 працівника підприємства; 5) вартість майна в розрахунок на 1 працівника.

Зазначимо, що ці фактори відображають стратегічну ефективність операційної діяльності – обсяг продажу, обсяг і частка витрат, продуктивність. А ефективність операційної діяльності відображає результати основної діяльності щодо збільшення продажів, зниження витрат або підвищення продуктивності.

Використовуючи звітність підприємства можливо виконати комплексний аналіз ефективності операційної діяльності, застосовуючи метод парних порівнянь за ітераціями [6, 7]. Перша ітерація передбачає обчислення індексів показників ефективності операційної діяльності підприємства за два досліджувані періоди. Для прикладу нами обрано одне з підприємств легкої промисловості Вінницької області – ПрАТ Швейна фабрика «Бужанка» (табл. 1).

Таблиця 1.
Показники ефективності операційної діяльності підприємства ПрАТ Швейна фабрика «Бужанка» в 2012-2013 рр.

Показники	2012 р.	2013 р.	Індекси
1. Прибуток від операційної діяльності	(13,9)	(191,3)	13,8
2. Дохід від реалізації продукції	495,2	155,7	0,31
3. Витрати операційної діяльності	167,6	150,8	0,90
4. Власний капітал	(3,3)	(195,0)	59,1
5. Вартість майна	486,7	403,1	0,83
6. Середньооблікова чисельність працівників	10	10	1

Друга ітерація – розрахунок індексу зміни (I) кожного показника. Подібна інформація дозволяє побудувати матрицю індексів ефективності господарської діяльності підприємства (табл. 2). Матриці є інструментом опрацювання інформації, яку використовує керуюча система підприємства. Матричні методи можуть виступати як в ролі окремих повноцінних засобів опрацювання інформації з ціллю прийняття управлінських рішень, так і в ролі елемента інформаційної системи управління економічним розвитком підприємства.

Третя ітерація передбачає визначення суми індексів зміни показників (I_з):

$$I_z = I_1 + I_2 + \dots + I_n, \quad (1)$$

Одержана сума характеризуватиме узагальнений індекс ефективності управління формуванням доходів з операційної діяльності підприємства.

Четверта ітерація – обчислення вагомості досліджуваних показників (ω_i). Відношення сукупного індексу відповідного показника до узагальненого індексу ефективності характеризує його вагомість. Число на перетині рядків і стовпчиків являє собою частку випадкової переваги одного показника над іншим [8]. Так, найбільший вплив на формування доходів з операційної діяльності ПрАТ Швейна фабрика «Бужанка» має власний капітал, для якого ω_i = 0,786.

Таблиця 2.
Матриця індексів ефективності операційної діяльності підприємства ПрАТ Швейна фабрика «Бужанка» за 2012-2013 рр.

Індекси показників	1	2	3	4	5	6	Сукупний індекс	ω _i
1. Прибуток від операційної діяльності	–	44,5	15,3	0,23	16,7	13,8	90,53	0,182
2. Дохід від реалізації продукції	0,02	–	0,34	0,005	0,37	0,31	1,045	0,002
3. Витрати операційної діяльності	0,07	2,9	–	0,02	1,08	0,9	4,97	0,010
4. Власний капітал	4,3	190,7	65,7	–	71,2	59,1	391	0,786
5. Вартість майна	0,06	2,7	0,92	0,01	–	0,83	4,52	0,009
6. Середньооблікова чисельність працівників	0,07	3,2	1,11	0,02	1,2	–	5,6	0,011
Узагальнений індекс ефективності (I _з)							497,67	1

Кінцева ітерація – обчислення рівня ефективності операційної діяльності. В процесі оцінки ефективності формування доходів з операційної діяльності підприємства ці доходи як результат цієї діяльності можуть бути співвіднесені як із певною сумою поточних витрат з цієї діяльності (повною собівартістю реалізованої продукції), так і з використаними окремими видами ресурсів.

Нами виділено показники, яким має надаватися пріоритетне значення в процесі оцінки ефективності управління формуванням доходів з операційної діяльності підприємств. В групі показників, що оцінюють доходи як результат операційної діяльності, головним показником ми пропонуємо обрати коефіцієнт валової доходності поточних витрат (КВД_{пв}):

$$КВД_{пв} = \frac{ВД_{рп}}{ПС_{рп}}, \quad (2)$$

де ВД_{рп} – сума валового доходу з реалізації основної товарної продукції підприємства у відповідному періоді, тис. грн.

ПС_{рп} – сума повної собівартості реалізованої основної товарної продукції підприємства у відповідному періоді, тис. грн.

З одного боку цей показник найбільш комплексно охоплює сформований дохід підприємства, а з іншого – дає найбільш інтегровану оцінку витрат ресурсів (поточних витрат), що були задіяні для його формування.

В групі показників, що оцінюють дохід як фінансовий ресурс (фінансовий базис) формування інших фінансових результатів операційної діяльності, головним показником ми пропонуємо обрати коефіцієнт загальної прибутковості валового доходу підприємства (*КЗПед*):

$$KЗПед = \frac{ВПод}{ВДод} \quad (3)$$

де *ВПод* – сума валового прибутку (прибутку до оподаткування) з операційної діяльності підприємства; тис. грн.

ВДод – сума валового доходу з операційної діяльності підприємства; тис. грн.

З одного боку, отримання передбаченого прибутку є основною метою управління формуванням доходів з операційної діяльності підприємства, а з другого – валовий прибуток найбільш комплексно характеризує цей вид фінансового результату з операційної діяльності.

Розрахунок обраних показників за даними звітності ПрАТ Швейна фабрика «Бужанка» свідчить про погіршення рівня ефективності операційної діяльності в 2012-2013 рр.: 1) коефіцієнт валової доходності поточних витрат в 2012 р. склав 1,35 і в 2013 р. знизився до рівня 0,8; 2) коефіцієнт загальної прибутковості валового доходу підприємства має відповідно по рокам негативні значення (-0,02) і (-1,2). Так, діяльність підприємства має бути скерована на отримання максимального прибутку в майбутньому. На нашу думку, ці показники можуть бути використані як критерії для цільового управління формуванням доходів з операційної діяльності підприємств легкої промисловості.

Для встановлення істинних причин зміни ефективності операційної діяльності підприємства слід детально вивчити силу впливу на її величину чинників. Як відомо, чинники впливу розмежовують на дві групи, що дає змогу виявляти тенденції розвитку ситуації і відповідно ефективно реагувати на них:

1) зовнішні (незалежні): законодавчо-нормативні зміни; рівень інфляції в країні; кон'юнктура ринку; рівень цін на споживчі матеріально-сировинні і паливно-енергетичні ресурси; норми амортизаційних відрахувань; умови транспортування товарів; ціни, тарифи, ставки на матеріальні витрати і послуги інших підприємств;

2) внутрішні (залежні): обсяг діяльності і кількість реалізованих товарів; цінова політика; рівень цін закупівлі товарів і величини витрат; управлінський облік; рівень господарювання; компетентність керівництва і менеджерів, кваліфікація і продуктивність праці працівників; конкурентоспроможність продукції; стан і ефективність виробничого та фінансового планування [9].

Висновки. На нашу думку, кожне управлінське рішення з формування прибутку впливає на його рівень. Тому необхідно мати повну інформаційну базу чинників як зовнішнього, так і внутрішнього змісту, що впливають на величину операційного прибутку та відповідно ефективність операційної діяльності підприємства, доповнювати їх фінансово-економічними розрахунками, використовувати методи і моделі економічного аналізу і планування прибутку, тобто ефективно організувати на підприємстві взаємозв'язок сукупних структурних підрозділів, що забезпечать розробку і прийняття управлінських рішень. Тому зазначені показники ефективності доцільно деталізувати за утворюючими чинниками та проводити факторний аналіз з врахуванням виявлених взаємозалежностей та взаємозв'язків між ними. Це дозволить, завдяки економіко-логічним методам, визначити вплив зміни факторних параметрів на ефективність операційної діяльності підприємства та в подальшому корегувати та впроваджувати виявлені резерви у практичну діяльність.

Необхідно зазначити, що з погляду практичного застосування метод парних дає можливість використовувати переваги, пов'язані з допущенням нетранзитивності. Зазначене вище дозволяє зробити висновок про доцільність використання методів парних порівнянь і визначення пріоритетів у розробленні методики визначення ефективності господарювання підприємств легкої промисловості. Вищезазначене вказує на визначення вагомості (переваг) показників як елементів системи управління формуванням доходів з операційної діяльності підприємства. Окремим напрямком в подальших дослідженнях є визначення операційного потенціалу підприємств в умовах ринкової економіки з урахуванням регіональних особливостей, а також визначення критеріїв безпеки операційної діяльності підприємств легкої промисловості.

Список літератури.

1. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник / Є. В. Мних. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 472 с.
2. Салига С. Я. Теоретичні засади оцінки економічної ефективності господарської діяльності підприємств / С. Я. Салига, К. С. Салига, Л. І. Крилова, О. В. Скачкова. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2007. – 52 с.
3. Турило А. М. Фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства / А. М. Турило, О. А. Зінченко // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 35–44.
4. Мельник Т. С. Використання матричних моделей в стратегічному плануванні та управлінні пасажирським залізничним комплексом / Т. С. Мельник, О. В. Христофор, П. О. Яновський // Залізничний транспорт України. Науково-практичний журнал. – 2009. – №6. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
5. Баканов М. И. Теория экономического анализа / М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 625 с.
6. Третяк В. П. Методи парних порівнянь і визначення відносних пріоритетів в дослідженнях ефективності господарювання підприємств АПК / В. П. Третяк, К. Л. Положенцева // Економічні науки. Математичні методи в економіці. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>
7. Ванькович Л. Я. Теоретико-концептуальні засади застосування матричних методів в управлінні інформацією підприємств / Л. Я. Ванькович. // Видавництво національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 691. – С. 35–40.
8. Єрина А.М. Статистичне моделювання та прогнозування / А. М. Єрина. –К. : КНЕУ, 2001. – 170 с.
9. Костишина О. Я. Фактори формування операційного прибутку підприємств / О. Я. Костишина // Економіка будівництва і міського господарства. – 2006. – № 3. – Т. 2. – С. 167–174.

References.

1. Mnykh, Ye. V. (2005), *Ekonomicznyj analiz : pidruchnyk* [Economic analysis], 2nd ed, Tsentr navch. lit-ry, Kyiv, Ukraine.
2. Salyha, S. Ya., Salyha, K. S., Krylova, L. I. and Skachkova, O. V. (2007), *Teoretychni zasady otsinky ekonomichnoi efektyvnosti hospodars'koi efektyvnosti pidpriemstv* [The theoretical basis for assessing the economic efficiency of economic efficiency of enterprises], ZIDMU, Naukova dumka, Zaporizhzhia, Ukraine.
3. Turylo, A. M. and Zinchenko, O. A. (2008), "Financial and economic aspects of the evaluation results and the effectiveness of the company", *Finansy Ukrainy*, vol. 8, pp. 35–44.
4. Mel'nyk, T. S., Khrystofor, O. V. and Yanovs'kyj, P. O. (2009), "Using matrix models in strategic planning and management of passenger rail complex", *Zaliznychnyj transport Ukrainy*, [Online], vol. 6, available at: <http://www.nbu.gov.ua> (Accessed 4 July 2014).
5. Bakanov, M.I. and Sheremet, A.D. (2004), *Teoriya jekonomiceskogo analiza* [Theory of economic analysis], Finansy i statistika, Moscow, Russia.
6. Tretiak, V. P. and Polozhentseva, K. L. (2012), "Method of paired comparisons and relative priorities in research management efficiency agricultural enterprises", *Rusnauka*, [Online], available at: <http://www.rusnauka.com> (Accessed 4 July 2014).
7. Van'kovych, L.Ya. (2010), "Theoretical and conceptual foundations of the use of matrix methods in the information management business", *Vydavnytstvo natsional'noho universytetu "Lviv's'ka politekhnika"*, vol. 691, pp. 35–40.
8. Yerina, A.M. (2001), *Statystyчне modelivannia ta prohnozuvannia* [Statistical modeling and forecasting], KNEU, Kyiv, Ukraine.
9. Kostyshyna, O.Ya. (2006), "Forming factors operating profit businesses", *Ekonomika budivnytstva i mis'koho hospodarstva*, vol. 3, pp. 167–174.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"